



ISSN 2707-3076 (Print)

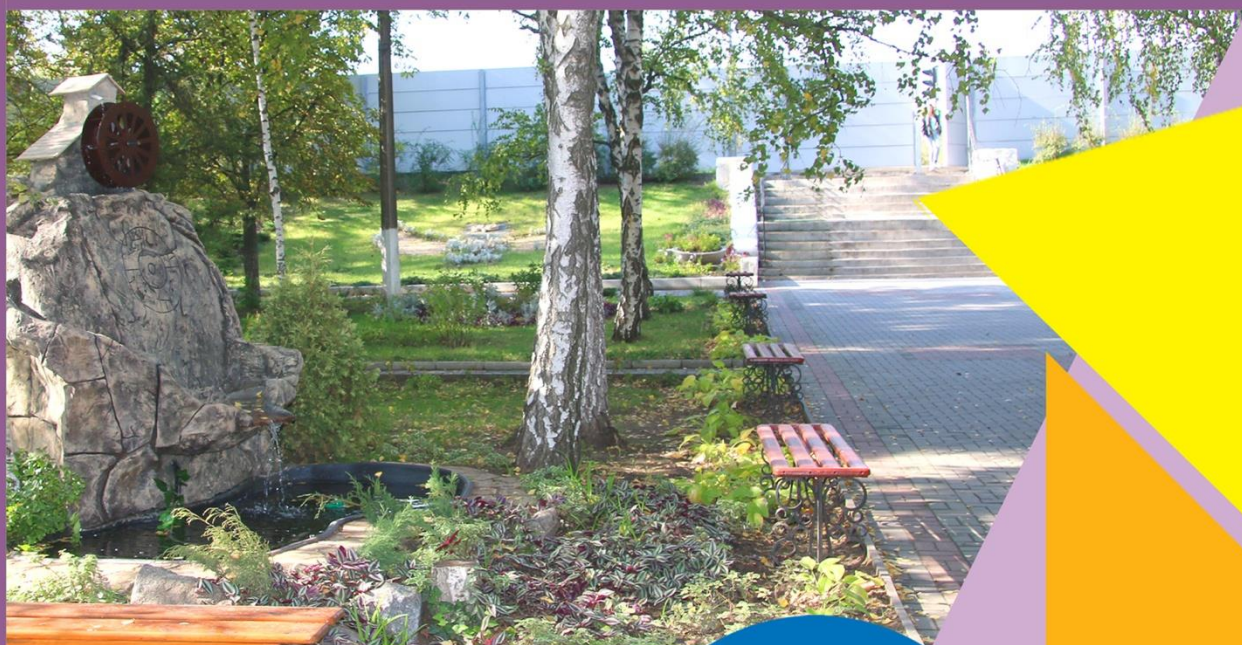
ISSN 2709-8214 (Online)

# НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Хортицької національної академії

# SCIENTIFIC JOURNAL

of Khortytsia National Academy



Серія: Педагогіка.  
Соціальна робота.

2022, 2(7)

ISSN 2707-3076 (Print)  
ISSN 2709-8214 (Online)

Комунальний заклад вищої освіти  
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»  
Запорізької обласної ради



## Науковий журнал Хортицької національної академії

**Серія:**  
**Педагогіка. Соціальна робота**  
**Випуск 2(7)**

Запоріжжя  
2022

Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2022. Вип. 2(7).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 24104-13944Р  
Офіційний сайт видання <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>

Журнал внесено до групи "Б" Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії (кандидата наук) зі спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки, 015 Професійна освіта, 016 Спеціальна освіта, 231 Соціальна робота (Наказ МОН України № 1017 від 27.09.21).

Журнал включено до пошукової системи відкритої наукометричної бази даних Google Scholar, Index Copernicus International (ICV 2021:75.34), бази даних ICI World of Journals (Index Copernicus International), пошукової системи Open Ukrainian Citation Index (OUCI), до реферативної бази даних «Україніка наукова» та Українського реферативного журналу «Джерело». Журнал розміщений у каталозі Наукової періодики України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та користується сервісами бази даних CrossRef.

#### **Головний редактор:**

**Нечипоренко Валентина Василівна**, доктор педагогічних наук, професор, ректор, Хортицька національна академія (Україна).

#### **Заступник головного редактора:**

**Позднякова Олена Леонтіївна**, кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор, Хортицька національна академія (Україна).

#### **Члени редакційної колегії:**

**Walery Okulicz-Kozaryn**, dr. habil., PhD, MBA, Professor, Wrocław University of Environmental and Life Sciences (Poland).

**Zenon Gajdzica**, prof. dr hab., Ful Professor, professor, Uniwersytet Śląski w Katowicach (Poland).

**Борисов Вячеслав Вікторович**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дизайну, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна).

**Вайнола Ренате Хейкіівна**, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри соціальної педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

**Волошинов Сергій Анатолійович**, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння, Херсонська державна морська академія (Україна).

**Гевко Ігор Васильович**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна).

**Журавльова Лариса Станіславівна**, докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний імені Богдана Хмельницького (Україна).

**Крашеніннік Ірина Володимирівна**, докторка філософії в галузі 01 Освіта/Педагогіка, асистентка кафедри інформатики і кібернетики, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Україна).

**Олексюк Наталія Степанівна**, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна).

**Павленко Анатолій Іванович**, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії вищої освіти України, завідувач кафедри соціальної роботи, Хортицька національна академія (Україна).

**Пахомова Наталія Георгіївна**, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (Україна).

**Харківська Алла Анатоліївна**, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри математики та фізики, проректорка з науково-педагогічної роботи, комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

**Цибулько Людмила Григоріївна**, докторка педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

#### **Відповідальний секретар:**

**Сташук Ольга Олександрівна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи, Хортицька національна академія (Україна)

#### **Зовнішні рецензенти:**

**Горішна Надія Мирославівна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (Україна)

**Клопота Ольга Анатоліївна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної роботи Хортицької національної академії (Україна).

**Коляда Наталія Миколаївна**, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна)

**Лапшина Ірина Сергіївна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки та методик навчання, Хортицька національна академія (Україна)

**Лебедик Леся Вікторівна**, докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Україна)

**Мосаєв Юрій Володимирович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Хортицької національної академії (Україна).

**Никоненко Наталія Валеріївна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Київський медичний університет (Україна)

**Таран Оксана Петрівна**, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

**Тищенко Владислав Володимирович**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри логопедії та логопсихології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

*Схвалено рішенням Вченої ради Хортицької національної академії  
Протокол № 2 від 10.11.2022*

ISSN 2707-3076 (Print)  
ISSN 2709-8214 (Online)

Municipal Institution of Higher Education  
«Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy»  
of Zaporizhzhia Regional Council



## Scientific Journal of Khortytsia National Academy

Series: Pedagogy. Social Work  
Issue 2(7)

Zaporizhzhia  
2022

Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education -Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council, 2022. Iss. 2(7).

*Certificate of state registration of the print media Series KB № 24104-13944P  
Official website of the journal <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>*

The journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine (category "B"), which can publish the results of theses for the degrees of Doctor of Science and Doctor of Philosophy (Candidate of Science) in the specialities 011 Educational, Pedagogical Sciences, 015 Professional Education, 016 Special Education, 231 Social work (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1017 dated 27.09.21).

The journal is included in the search engine of the open database Google Scholar, Index Copernicus International (ICV 2021:75.34), search engine of the citation database Open Ukrainian Citation Index (OUCI), in the databases ICI World of Journals, "Ukrainika Naukova" and the Ukrainian journal of scientific abstracts "Dzherelo". The journal is placed in the Catalog of Scientific Periodicals of Ukraine of the Vernadsky National Library of Ukraine; it uses services of the database CrossRef.

**Chief editor:**

**Valentyna Nechyporenko**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of Khortytsia National Academy (Ukraine).

**Deputy editor:**

**Olena Pozdniakova**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, First Pro-rector of Khortytsia National Academy (Ukraine).

**Members of the editorial board:**

**Gajdzica Zenon**, Full Professor, Professor, University of Silesia in Katowice (Poland).

**Walery Okulicz-Kozaryn**, Dr. habil., PhD, MBA, Professor, Wrocław University of Environmental and Life Sciences (Poland).

**Viacheslav Borysov**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methodologies, Khortytsia National Academy (Ukraine).

**Renate Vainola**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine).

**Serhii Voloshynov**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Innovative Technologies and Technical Means of Navigation, Kherson State Maritime Academy (Ukraine).

**Ihor Hevko**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Technologies, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

**Larysa Zhuravlova**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Preschool Education and Social work, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine).

**Iryna Krasheninnik**, Doctor of Philosophy in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy, Assistant at the Department of Information Science and Cybernetics, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine).

**Nataliia Oleksiuk**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work, Special Education and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

**Anatolii Pavlenko**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Higher Education Sciences of Ukraine, Head of the Department of Social Work, Khortytsia National Academy (Ukraine).

**Nataliia Pakhomova**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education and Social Work, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine).

**Alla Kharkivska**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Pro-rector for Scientific and Pedagogical Work of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Ukraine).

**Liudmyla Tsybulko**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University» (Ukraine).

**Executive secretary:**

**Olha Stashuk**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Work, Khortytsia National Academy (Ukraine)

**External reviewers:**

**Nadiya Horishna**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education, Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)

**Klopota Olha**, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work of Khortytsia National Training and Rehabilitation Academy, Zaporizhzhia Regional Council (Ukraine)

**Nataliia Koliada**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine)

**Iryna Lapshyna**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Teaching, Khortytska National Academy (Ukraine)

**Lesya Lebedyk**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Special Education and Social Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine)

**Yuriy Mosaev**, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work of Khortytsia National Training and Rehabilitation Academy, Zaporizhzhia Regional Council (Ukraine)

**Nataliia Nykonenko**, Doctor of Philosophy (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Head of Humanities and Social Sciences Department at Kyiv Medical University (Ukraine).

**Oksana Taran**, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Special Psychology, Special and Inclusive Education, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

**Vladyslav Tyshchenko**, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Assistant Professor at Department of Speech-Language Pathology and Speech Psychology, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine)

**Approved by the Academic Council of the Khortytsia National Academy  
Protocol № 2 of 10.11.2022.**

The articles deal with the results of the latest theoretical and experimental research in the field of pedagogy and social work. Research covers the problems of general pedagogy and history of pedagogy, theories and methods of educational management, theories and methods of training, primary education, secondary education, vocational education, special education and social work.

## ЗМІСТ

### РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

<b>Юрченко Л. І., Гонтаренко Л. О.</b> Соціально-екологічне виховання в сім'ї як початок формування засад екологічної компетентності сучасної особистості.....	7
<b>Калаур С. М., Діда Г. А.</b> Методологічні засади інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.....	17
<b>Павленко А. І., Леощенко Д.І.</b> Наукова освіта і репрезентація масштабів величин об'єктів матеріального світу.....	27
<b>Чаус Г. Г., Кочерга Є. В., Романець О. А.</b> Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності вчителів природничої освітньої галузі як основа якісного дистанційного навчання учнів.....	37

### РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

<b>Ілійчук Л. В.</b> Сучасні стандарти та показники оцінювання якості вищої освіти в Україні.....	47
<b>Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М.</b> Теоретико-методологічні основи розвитку професійної мобільності майбутніх педагогів спеціальної освіти у світлі компетентнісного підходу.....	60
<b>Подпльота С.В.</b> Студентське тьюторство як нова парадигма розвитку компетентності здобувачів освіти у XXI столітті.....	70
<b>Сікора Я. Б.</b> Закордонний досвід професійної підготовки фахівців з інформаційних технологій.....	79
<b>Собченко Т.М.</b> Використання цифрових сервісів та інструментів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.....	93
<b>Сташук О.О., Руколянська Н.В., Короткова Ю. Л.</b> Вимірювання правової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.....	101
<b>Тимченко Г. М., Літвінова А. М.</b> Зміна парадигми змішаного навчання в системі класичної освіти в умовах активного використання засобів LMS Moodle та Google Classroom.....	115
<b>Худавердієва В. А.</b> Інтернаціоналізація вищої освіти: міжнародні вектори стратегії розвитку університету.....	130

### РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

<b>Найдьонова Г. О., Зацепіна Т. В.</b> Вплив особистісної ідентичності підлітків із порушеннями функцій опорно-рухового апарату на їхню комплексну інтеграцію у суспільство.....	147
<b>Сасенко Т. А.</b> Вплив особливостей дизонтогенезу психічного розвитку на формування навчальної поведінки учнів із розладами аутистичного спектра.....	158
<b>Федоренко С. В., Погребняк В. О.</b> Комунікативна компетентність як умова соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення.....	168

### РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<b>Лещук Г. В.</b> Ненасильницька комунікація як механізм ефективної міжособистісної взаємодії у соціономічних професіях.....	176
<b>Штефан А. К.</b> Розвиток толерантності новоприбулих співробітників органів соціального обслуговування на засадах менеджеріалізму.....	182



DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-11>  
УДК: 378:37.013.

Ольга Олександрівна Сташук  
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7817-8739>  
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,  
Хортицька національна академія  
м. Запоріжжя, Україна  
[olgastaschuk@gmail.com](mailto:olgastaschuk@gmail.com)

Наталія Василівна Руколянська  
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8983-9280>  
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри  
соціально-гуманітарних дисциплін, Хортицька національна академія  
м. Запоріжжя, Україна  
[n.rukolianska@gmail.com](mailto:n.rukolianska@gmail.com)

Юлія Леонідівна Короткова  
юрист Хортицької національної академії,  
м. Запоріжжя, Україна  
[abit2021\\_241@gmail.com](mailto:abit2021_241@gmail.com)

### ВИМІРЮВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

*У науковій статті представлений результат практичної реалізації засобів вимірювання правової компетентності майбутніх соціальних працівників за такими показниками, як: правова свідомість студентів, їхня вмотивованість до здійснення фахово-правової діяльності, здатність до рефлексування рівня своєї обізнаності у правовій царині. За результатами проведеного та представленого у статті вимірювання зі студентами спеціальності 231 Соціальна робота Хортицької національної академії (м. Запоріжжя) спостерігаємо переважаючий вияв характеристик високого та достатнього рівнів розвитку правової компетентності. Крім цього, проведене дослідження виявило низку факторів, які потребують подальшого вивчення та деталізації їхнього впливу на розвиток у здобувачів правової компетентності: особистісна значимість емоційної оцінки професійної або життєвої ситуації на противагу обґрунтовано-правовій оцінці; полідисциплінарний дискурс розбудови освітнього процесу вищої школи, спрямованого на розвиток правової культури здобувачів та інші.*

**Ключові слова:** правова компетентність, соціальна робота, критерій, показник, вимірювання.

**Вступ.** Правова компетентність сьогодні стає усе більше необхідною фахівцям, діяльність яких не є безпосередньо юридичною, адже від рівня правової культури всього населення держави залежить ефективність її розвитку та правопорядок. Хоча сьогодні уміння застосовувати потрібну правову норму у ході здійснення своєї професійної діяльності – універсальна вимога до кожного, особливого

значення вона набуває для фахівців соціальної роботи, проблемне поле діяльності яких є надзвичайно розгалуженим і містить різні проблемно-правові ситуації, зокрема, пов'язані із наданням допомоги вразливій частині населення України. Військові події у нашій країні протягом 2022 року викристалізували необхідність глибокого та якісного володіння фахівцями цієї спеціальності нормативно-правовою

документацією, їхньої здатності та готовності до гнучкої позиції у швидкозмінюваному правовому полі держави, а також уміння здійснювати соціально-правовий супровід осіб у кризовій ситуації.

Унікальність умов, що зумовлюють потребу у правовій компетентності соціальних працівників, можна охарактеризувати як з позиції надання послуг особам, що потрапили у невизначені складні ситуації (пов'язані з евакуацією, потребою у матеріальній та фінансовій допомозі, позбавленням можливості проживати у власному будинку тощо), що характеризуються ризиком порушення або нереалізації їхніх прав, так і з позиції супроводження активізованої на волонтерську допомогу громади, що не може розглядатися фаховим надавачем соціальних послуг, адже волонтери та благодійники не завжди обізнані у нормативно-правових характеристиках цієї діяльності і можуть створити ситуацію порушення або нереалізації прав отримувачів їхніх послуг (Царенко, Вебер, Войтович, Гриценко, Кочубей, Гридковець, 2018).

Затребуваність розвитку правової компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі їхньої підготовки визначена Стандартом вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота (Наказ МОН від 24.04.2019 № 557), автори якого наголошують на розвитку у здобувачів освіти здатності реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, а також усвідомлювати цінності верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. На цій підставі численні дослідження вчених присвячувалися осмисленню шляхів реалізації визначеної задачі в умовах вищого освітнього процесу. Зокрема, ґрунтовні дослідження цієї наукової проблеми оприлюднені О. Лісовцем (2018, 2019). Низка його розвідок містить обґрунтування методологічних засад організації процесу розвитку соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, розкриває сутність і зміст соціально-правової компетентності, її структурно-компонентний склад та модель педагогічної системи ЗВО. Я. Кічук (2010) визначив теоретичні та методичні засади формування правової компетентності

майбутнього соціального педагога, обґрунтував критерії та показники її вимірювання, здійснив спробу систематизувати найбільш вдалі організаційно-методичні рішення ЗВО з розвитку у здобувачів освіти правової компетентності. Соціальне партнерство як інструмент та показник підготовленості соціального працівника, у тому числі розвитку у нього правової компетентності, визначили М. Кузьміна, О. Масюк, В. Кузьмін, І. Мещан (2021). О. Сташук (2021) на компаративній основі осмислила дуальну соціально-педагогічну освіту у вищій школі України як один із шляхів успішного соціально-правового розвитку фахівців спеціальності Соціальна робота. Ці та інші дослідження свідчать про інтерес вчених до феномену правової компетентності та прагнення його осмислити як на теоретичному рівні, так і дослідно-емпіричним шляхом. Чітке окреслення ознак реалізованості завдання з розвитку правової компетентності майбутніх соціальних працівників, що знайшло відображення у роботах згаданих вище вчених, стає інструментом подальшого вивчення цього феномену, а також факторів, що впливають на розвитковий процес у ЗВО та шляхів його удосконалення, чому і присвячено наше дослідження.

**Мета:** представити результати вимірювання правової компетентності студентів спеціальності 231 Соціальна робота за показниками правової свідомості, правової мотивації, самооцінки правової обізнаності; визначити рівень успішності протікання розвиткового процесу в умовах закладу вищої освіти та осмислити фактори, що впливають на розвиток правової компетентності у здобувачів вищої освіти.

**Методика, методи та метамова дослідження.** Звертаючись до проблеми вимірювання розвитку правової компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, ми спирались на результати проведеного нами раніше теоретичного аналізу цього феномену. Зокрема, під правовою компетентністю ми розуміємо здатність особи правовими засобами вирішувати її життєві задачі. Відповідно, правова компетентність фахівця соціальної сфери передбачає його глибоку обізнаність щодо соціальних норм і правил поведінки людей, що



встановлюються і регулюються державою або міжнародними органами, усвідомлене ставлення до правових інструментів та здатність використовувати правові знання у невизначених професійних ситуаціях.

*Дослідно-пошукова робота побудована нами у декілька етапів, першим з яких було визначення критеріальних показників оцінювання досліджуваного феномену.* Спираючись на розробки О. Лісовця (2018) та інших авторів у площині осмислення компонентів правової компетентності майбутніх соціальних працівників, ми виокремили компоненти, що на нашу думку імпліцитно наявні у всіх пропонуваніх різними авторами сукупностях. Саме вони, на нашу думку, складають перелік критеріїв аналізу результативності розвиткового процесу, адже «критерій» (від грецьк. *kriterion* – засіб для судження) – це ознака, на підставі якої дають оцінку, визначення чи класифікацію чогонебудь, мірило суджень (*Великий тлумачний*, 2005). До критеріїв аналізу правової компетентності нами було віднесено:

1) *пізнавально-рефлексивний* (сформованість системи знань, необхідних для успішного опанування правових дисциплін; розуміння й володіння основними юридичними поняттями й термінологією; розуміння юридичних текстів; розвинене правове мислення; розвинена правова свідомість, знання різновидів протизаконних дій у професійній сфері; інтеріоризація правових основ професійної діяльності; вияв інтелектуальної ініціативи у правоосвітньому самовдосконаленні);

2) *ціннісно-мотиваційний* (стійкість правових поглядів і переконань; переконаність у необхідності правомірної поведінки й дотримання законності; почуття відповідальності за дотримання правових норм; нетерпимість до правопорушень; усвідомлення цінності та важливості нормативно-правового інструментарію у професійній діяльності; можливість самореалізації у правовій сфері; потреба в оновленні і збагаченні власного досвіду правореалізаційної, правозахисної діяльності; намагання сприяти вирішенню соціально-правових проблем у соціумі) (Лісовець, 2018, 2019).

*Наступним етапом реалізації дослідницького задуму з вимірювання ефективності розвитку правової компетентності нами було визначено ключові рівневі показники та відповідний інструментарій.* Показник є конкретним, типовим і оцінюваним проявом одного з аспектів якісної характеристики (критерію), відповідно до якого з'ясовується наявність певної якості (*Великий тлумачний*, 2005, с. 267). Так, показниками правової компетентності за ціннісно-мотиваційним критерієм є правова свідомість та правова вмотивованість, які вимірюються засобами двох інструментів: тесту правової і громадянської свідомості (за Л. Ясюковою) та адаптованої анкети правової вмотивованості фахівців соціальної сфери (за О. Лісовцем, 2019).

Методика Л. Ясюкової дозволяє оцінити сформованість правової свідомості та готовність дотримуватися правових норм у професійній діяльності і міжособистісних відносинах, громадянську зрілість. Опитувальник містить тринадцять запитань із варіантами відповідей на них. Оцінка результатів відбувається відповідно до ключа. Методика оцінки результатів нами була адаптована із врахуванням потреби рівневої диференціації результатів. Так, до високого рівня були віднесені правильні (відповідно до ключа) відповіді, до початкового – протилежні за змістом. Відповіді типу «сумніваюсь»/«важко відповісти» було віднесено до середнього рівня.

Анкета правової вмотивованості О. Лісовця (2019) передбачає шкалювання відповідей за можливим розподілом оцінок: 1 – зовсім не відповідає уявленням респондентів; 5 – найбільше відповідає уявленням респондентів. Рівнева диференціація відповідей здійснювалась за принципом: найнижча оцінка уявлень відповідала початковому рівню правової вмотивованості, а найбільша відповідність уявленням – високому рівню.

Вимірюваним показником оцінки правової компетентності за пізнавально-рефлексивним критерієм є самооцінка обізнаності, яка вивчається засобами методики С. Грицяя. Анкета «Визначення правової обізнаності здобувачів вищої освіти» (за С. Грицаєм, модифікована) містить сім запитань, три з яких є закритими та

передбачають визначену варіативність відповідей, одне запитання із шкалюванням, три – відкриті та передбачають вільне висловлення позиції опитуваних. Оцінювання відповідей здійснювалось за розробленою нами чотириохривною шкалою. На початковий рівень вказують відповіді типу «не розумію», «не прагну володіти» або відсутність відповіді. На високий рівень вказують відповіді типу «володію», «часто використовую», «завжди», «об'єктивно оцінюю» та інші.

Третім етапом дослідницької діяльності було проведення визначених нами діагностичних засобів із студентами. Для дослідження були запрошені студенти спеціальності 231 Соціальна робота» Хортицької національної академії (м. Запоріжжя) всіх курсів бакалаврату та магістратури. Діагностичний інструментарій було адаптовано до умов Google Forms та об'єднано в один опитувальник, що

містив всі визначені нами раніше питання. Через месенджери «Viber» та «Telegram» студентам була запропонована добровільна участь в опитуванні.

В опитуванні взяли участь 25 осіб з шести різних курсів навчання: 1-4 курси бакалаврату та 1,2 курси магістратури. Серед учасників було 23 особи жіночої статі та 2 – чоловічої.

**Результати дослідження та обговорення.** З метою вимірювання рівня сформованості правової свідомості та готовності дотримуватися правових норм у професійній діяльності і міжособистісних відносинах проведено тест «Тест правової і громадянської свідомості» (Л. Ясюкова). В опитуванні взяли участь 25 осіб, які, переважно, продемонстрували достатній рівень сформованості правової і громадянської свідомості (63 % – достатній, 12 % – середній, 25 % – початковий рівень). Результати опитування репрезентовані на рис. 1.

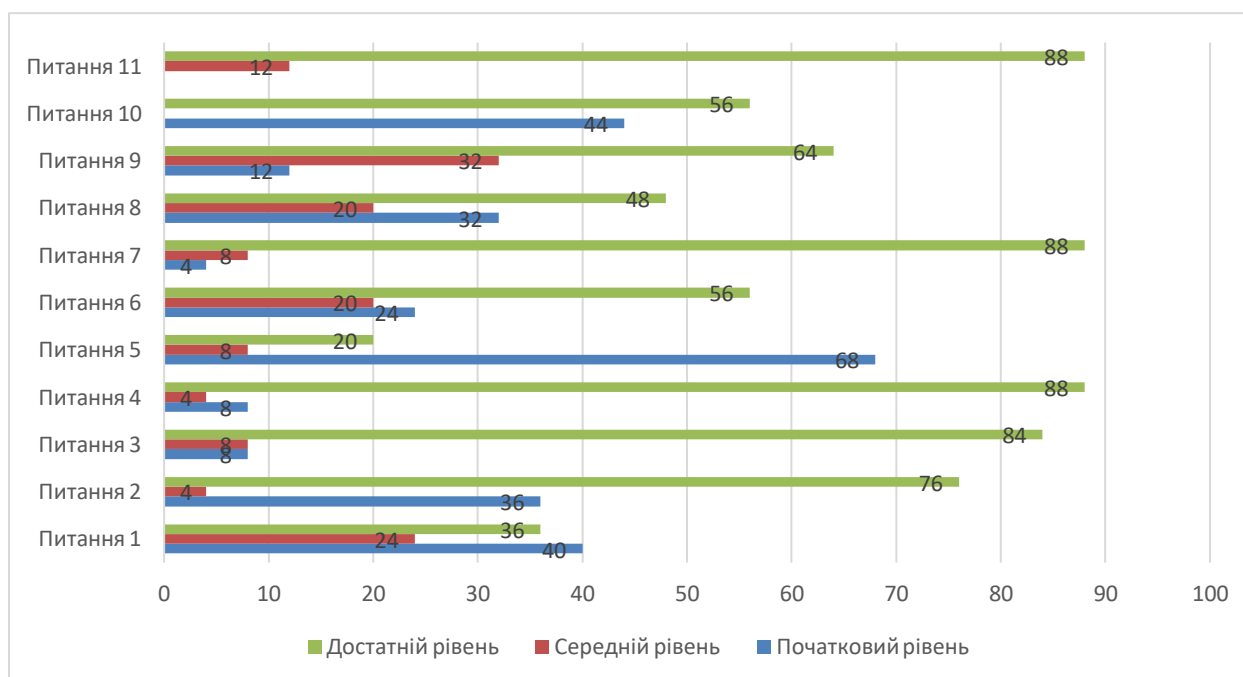


Рис. 1 Відповіді респондентів на питання тесту з правової і громадянської свідомості (n=25, у %) (Джерело: дані авторів)

Більшість відповідей респондентів мали позитивне співвідношення із бажаними відповідями ключа тесту. Зокрема, 76 % респондентів впевнені, що важливо, щоб керівник діяв відповідно до трудових прав і посадових вимог (питання 2), 84 % респондентів не згодні із

тим, що «скільки людей, стільки і уявлень про те, що справедливо, а що – несправедливо» (питання 3); 88 % впевнені у тому, що закони створюють для того, щоб захищати права кожної людини (питання 4); 88 % студентів впевнені, що всі громадяни мають знати закони держави, а не

тільки юристи (питання 7); 88 % впевнені, що ключовою функцією законів є регулювальна.

Інша група відповідей не стала такою однозначною. Наприклад, питання щодо ставлення до думки «несправедливому закону не слід підкорятися» (питання 1) викликало деякі суперечності. 40 % опитаних згодні з цією думкою, 24 % – сумніваються у її правильності, а 36 % – не згодні з думкою. Цікавим є те, що відповідність між курсом навчання та варіантом відповіді відсутня. Серед 10 позитивних відповідей 1 належить студенту 1 курсу, 2 студентам другого курсу, 3 студентам третього курсу, 2 – четвертого курсу (бакалаврат) та 2 магістрантам. Відповідно, варіант відповіді обирався не на підставі набутих протягом навчання правових знань, а на підставі емоційно значимих, проте недостатньо зрілих громадянських установок та світоглядних позицій, на які освітній процес у ЗВО не мав впливу. Зрозуміло, що є справедливою інша позиція: «злочинному наказу (закону) не слід підкорятися», проте вона сутнісно відрізняється від варіанту, запропонованого студентам.

У цьому ж контексті значимими виявилися відповіді на питання 6: «на чолі держави повинні стояти...». Хоча досить високий відсоток студентів (56 %) заявив, що це мають бути професіонали своєї справи, інші 46 % або не мають більш-менш сформованих вимог до керівника держави, або найважливішою чеснотою вважають моральну бездоганність та справедливість. Не протирічачи цій думці, знову звертаємо увагу на особистісно-емоційну складову громадянської позиції. Провідним виявляється не знання, отримане засобами формальної та неформальної освіти, а установка, сформована емоційно значимими чинниками. Вираженої залежності віку студента, курсу навчання, наявності трудового досвіду та здійсненого ним вибору відповіді нами не виявлено. Надання студентами високого значення емоційно-особистісним установкам перед усвідомленою правовою оцінкою ситуації демонструють нам також відповіді респондентів на питання 10. Тут відповіді полярно розділилися: 44 % опитаних вважають, що у країні буде порядок, якщо громадяни будуть керуватися,

передусім, поняттями честі та справедливості, 56 % – якщо будуть керуватися правовими нормами.

Також дуже цікавими виявилися відповіді на запитання 5. 68 % респондентів стверджують, що їхнє благополуччя та гідний рівень життя – це обов'язок і відповідальність держави. І лише 20 % думають, що кожна людина має нести відповідальність за те, що відбувається в її житті, має впливати на події свого життя та, відповідно, виконувати роль життєтворця власного життя. Можливо, ці дані ілюструють твердження В. Поліщук, О. Янкович (2009) про глибинний негативний вплив тривалого періоду колективістських, соціалістичних форм організації громадянського суспільства, яке змушене було делегувати всі особистісно значущі відповідальності та життєтворчі прагнення колективному суб'єкту – державі СРСР. Саме за таких умов у багатьох поколіннях сформувалися позиції «ми-відповідальності» та «ми-зобов'язань», які в сучасних умовах глобалізації та пріоритету цінності унікальної індивідуальності кожної людини виявляються недієздатними (Маврін, 2019; 2020). Відповіді на питання 8 додатково висвітлюють порушену нами проблему. Так, на думку 48 % студентів «у нашій державі кожному необхідно, у першу чергу» виконувати свої обов'язки. Проте 52 % респондентів або не мають відповіді, або вважають, що це має бути «відстоювання своїх прав». Ми погоджуємося із думкою, що кожна цивілізована людина має бути обізнаною у своїх правах саме задля того, щоб у певних невизначених ситуаціях вміти презентувати свої права та їх відстояти, але у запропонованому виборі перевага, скоріше за все, має бути надана системоутворюючому чиннику будь-якої правової демократичної держави – свідомої готовності кожного її громадянина чесно та гідно дотримуватись своїх прав та виконувати обов'язки.

Відповіді на питання 9 репрезентували ставлення студентів до ситуації несвідомого порушення закону. Переважна більшість опитаних (64 %) не погоджується із позицією не притягати до відповідальності тих, хто несвідомо порушив закон, 32 % було важко відповісти і

лише 12 % згодні із думкою, що несвідомого правопорушника потрібно відпустити. Остання група студентів виявилась досить однорідною: всі мають досвід роботи за фахом та навчаються у магістратурі. Це нас наштовхнуло на припущення, що саме життєвий та трудовий досвід студентів міг сприяти усвідомленню ними багатшаровості професійного життя, неоднозначності правових ситуацій та, відповідно, виникнення умов для ненавмисного порушення закону. З іншого боку, готовність до сприйняття таких викликів є вагомою складовою правової компетентності майбутнього фахівця, що, скоріш за все, поступово усвідомлюється та розвивається саме в умовах позитивної реалізації трудових задач.

Підсумовуючи результати опитування, можемо говорити про переважання достатнього рівня (63 %) сформованості правової свідомості студентів, хоча досить високим є показник початкового рівня – 25 %, що, на нашу думку, має викликати інтерес до подальшого розширення пошуків тих факторів, що зумовлюють такі дані. До виявлених нами у цьому дослідженні відносимо:

- незрілість громадянських установок та світоглядних позицій, зорієнтованість на емоційно значиму оцінку професійної або життєвої ситуації на протигагу обґрунтовано-правовій оцінці;

- орієнтування на «ми-відповідальність» замість розвитку готовності до індивідуалізованої осмисленої правової позиції «я-відповідальності», вияв споживацького ставлення до держави та оточуючих;

- вплив недостатнього правового трудового досвіду на очікування труднощів, з якими здобувач стикнеться на робочому місці; роль позитивного досвіду у розвитку впевненої правової позиції майбутнього фахівця.

Наступне дослідження було спрямоване на виявлення правової вмотивованості майбутніх фахівців соціальної сфери (авт. О. Лісовець, 2019). Основні кількісні результати представлені на рис. 2–7. Перші три питання анкети (рис. 2–4) репрезентують уявлення майбутніх соціальних працівників про правові аспекти власної діяльності. Так, серед відповідей про ймовірність

виникнення певних професійних завдань (рис. 2) виділяються такі: 88 % планують здійснення соціально-правового консультування клієнтів (питання 1.8); 80 % планують здійснення контролю за відповідністю нормативним вимогам інфраструктури соціального забезпечення та дотримання прав та інтересів особистості (питання 1.5), 76 % респондентів впевнені, що у майбутній діяльності будуть використовувати нормативно-правові акти (питання 1.1); 72 % планують присвячувати діяльність вирішенню проблем клієнтів, пов'язаних із захистом їхніх прав та інтересів (питання 1.2); 64 % орієнтуватимуть свою діяльність на профілактику делінквентної поведінки (питання 1.6). З цього розуміємо, що переважна більшість студентів формує образ майбутньої фахової діяльності як такої, що тісно пов'язана із правозахисною та консультативною діяльністю. Натомість нам видаються також цікавими отримані результати, аналізовані з позиції найменшої кількості позитивних виборів. Зокрема, 44 % сумніваються у тому, що для вирішення проблем клієнта потрібно буде додатково залучати інших фахівців (питання 1.4); стільки ж (44 %) – у організації ними правових заходів із різними групами населення (питання 1.10); 40 % студентів сумніваються у тому, що будуть представляти інтереси клієнта та захищати його права у різних інстанціях (питання 1.3) і стільки ж (40 %) – у надаванні ними довідкових послуг з питань основ законодавства, прав та обов'язків. Ці дані ілюструють перевагу виборів студентів тим видам діяльності, які оптично визначають правозахисну діяльність, наприклад, «вирішення проблем клієнтів» або «використання нормативно-правових актів» тощо. Найменші вибори отримали варіанти, що більш точно вказують на специфіку правозахисної роботи: «представлення інтересів в інстанціях», «організація заходів», «довідкові послуги» тощо. Зрозуміло, що сформований у студентів образ майбутньої професії у практичній діяльності поступово буде уточнюватися та кристалізуватися, що у майбутньому дасть їм змогу більш впевнено визначати спеціалізацію своєї фахової діяльності.

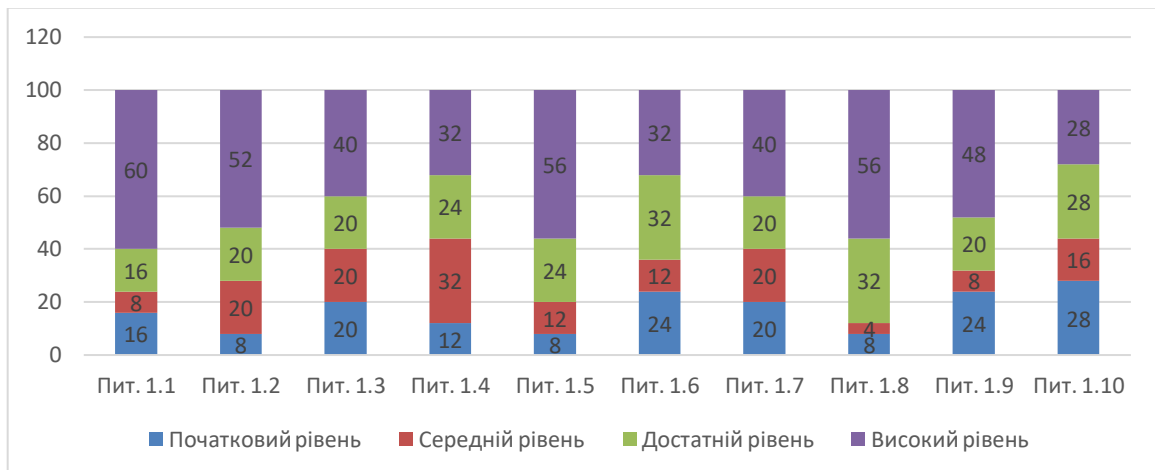


Рис. 2. Відсотковий розподіл відповідей на питання 1 (1-10) «Визначте, в якій мірі Вам доведеться у професійній діяльності вирішувати пропоновані завдання» (n=25, у %).  
(Джерело: дані авторів)

Серед гіпотетично актуальних для професійної діяльності напрямків студентами були здійснені такі вибори (рис.3): з можливих семи напрямів всі були визначені як актуальні, з них чотири вибори з найбільшою впевненістю (відповідає максимальній кількисній вказівці на актуальність). Це такі напрями як: 76 % – захист прав особистості (питання 2.2); 72 % – посередництво у забезпеченні прав та інтересів клієнта (питання 6); стільки ж (72 %) – контроль

за дотриманням прав особистості (питання 2.7); 68 % – охорона прав особистості. Три напрями сукупно визначені також актуальними, проте мають більшу кількість негативних виборів. У актуальності цих напрямів сумніваються 40 % респондентів (щодо потреби у профілактиці делінквентності (питання 2.3)); 36 % (щодо потреби у здійсненні правового виховання (питання 2.4)); 36 % (щодо потреби у правовому просвітництві (питання 2.5)).

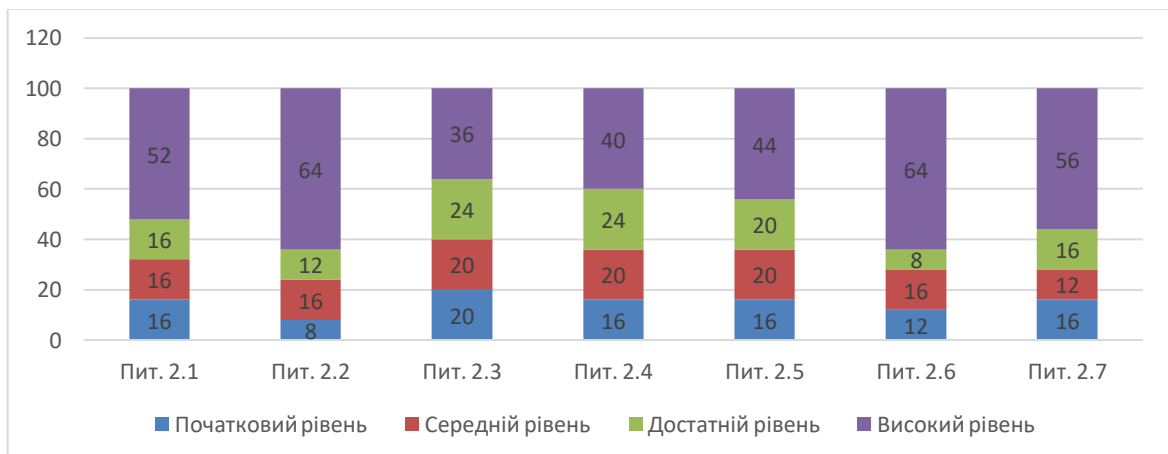


Рис. 3. Відсотковий розподіл відповідей на питання 2 (1-7) «Визначте, наскільки актуальними для Вашої майбутньої професійної діяльності є перераховані напрями» (n=25, у %).  
(Джерело: дані авторів)

Образ майбутньої фахової діяльності доповнений репрезентацією бачення опитуваних щодо використання у роботі різних типів нормативних актів (рис. 4). Зокрема, значиму перевагу 88 % опитаних надали Законам

України (питання 3.2), 84 % – Державним соціальним програмам (питання 3.3), по 80 % – нормативним документам місцевого рівня (питання 3.5) та наказам міністерств та відомств (питання 3.4).

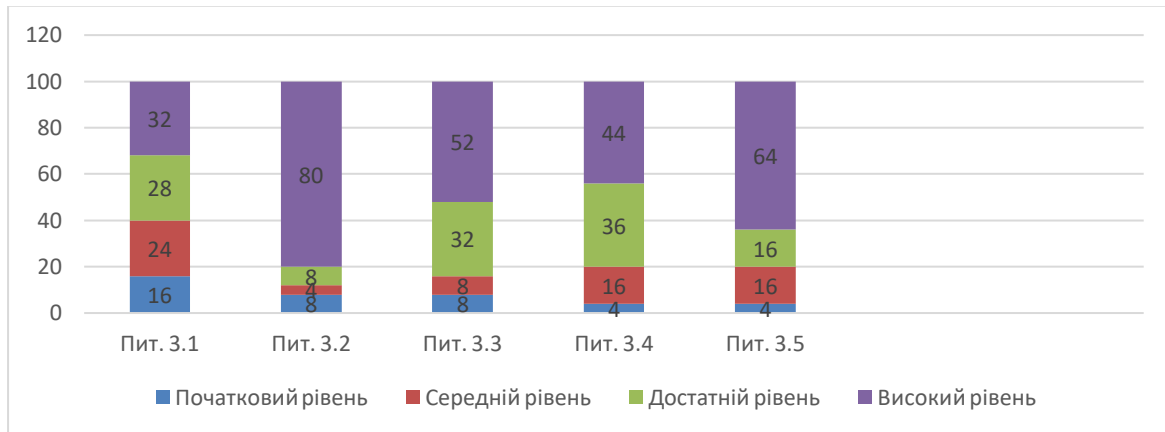


Рис. 4. Відсотковий розподіл відповідей на питання 3 (1-5) «Як часто Вам доведеться використовувати у професійній діяльності...» (n=25, у %).  
 (Джерело: дані авторів)

Узагальнення відображеного респондентами образу майбутньої професії дає змогу говорити про їхню переважачу зорієнтованість на надання різних правових послуг, актуалізованість тих напрямів професійної активності, що пов'язані із різними правовими питаннями та затребуваність ресурсів законодавчого поля держави та світу. На цьому етапі наш науковий інтерес полягає у рефлексуванні студентами власної відповідності означеним перспективам. Питання 4 ілюструє оцінку студентами власної обізнаності з правових норм та документів (рис.5). Впевнені відповіді, що відповідають найвищій оцінці власної обізнаності, спостерігаємо у питанні 4.5, адже 68 % студентів вказують на обізнаність у положеннях/статутах закладів, в яких вони працюють/навчаються. Менше найвищих оцінок, проте також досить високий відсоток позитивних відповідей,

продемонстровано у відповідях на питання 4.6 (72 % – обізнаність у кваліфікаційній характеристиці) та 4.7 (72 % – обізнаність у посадовій інструкції на робочому місці). Дещо іншу картину спостерігаємо у відповідях до питань 4.1 – 4.4. Максимальних оцінок значно менше, проте досить вагомими є кількісні показники негативних/невпевнених виборів (відповідають шкалюванню з 1 до 3). Зокрема, 52 % респондентів визнають, що недостатньо обізнані із міжнародними нормами щодо захисту прав людини (питання 4.2), 48 % – не відчують глибокої обізнаності у міжнародних стандартах у сфері соціальної роботи; 40 % – невпевнено оцінюють власну обізнаність в українському законодавстві у сфері захисту прав особистості (питання 4.4), а 36 % – у сфері законодавства щодо соціальної роботи (питання 4.3).

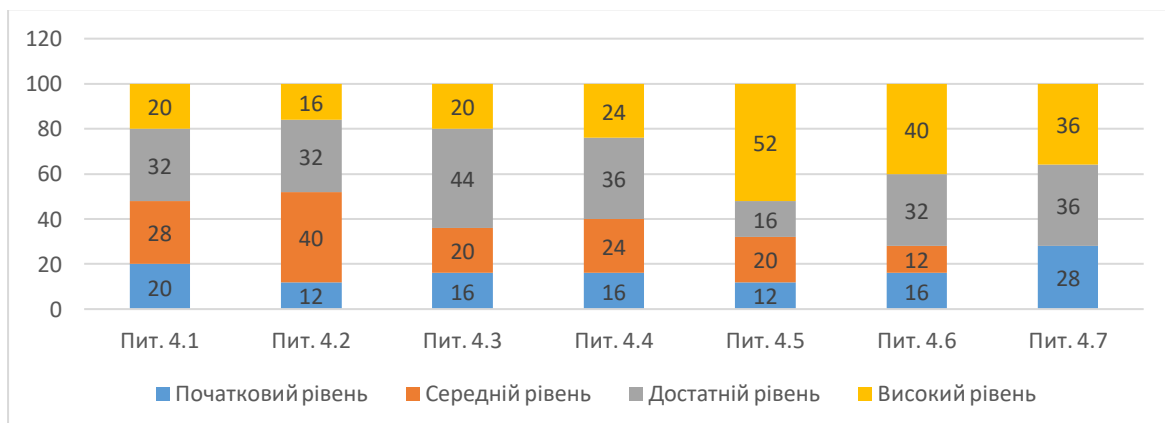


Рис. 5. Відсотковий розподіл відповідей на питання 4 (1-7) «У якій мірі Ви знайомі з наступними нормами та документами» (n=25, у %).  
 (Джерело: дані авторів)

Особистісні контексти включення студентів у правозахисні відносини вивчаються у питанні 5 (рис. 6.). Так, переважна більшість студентів стверджує, що для них нагальними є питання «підвищення власного рівня правових знань/умінь» – 80 % респондентів (питання 5.2); стільки ж «пошуку джерел інформації про форми і методи соціально-правового захисту особистості» (питання 5.5); «слідкування за змінами в законодавстві» – 72 % респондентів (питання 5.1), стільки ж «роз'ясненні норм законів, пільг, гарантій» (питання 5.4). Цікавою є сукупна відповідь респондентів на питання 5.3 щодо їхньої потреби у допомозі юристів у професійних питаннях (найбільший показник –

48 % відповідає середньому рівню (за шкалою виборів – 3) вираженості правової вмотивованості студентів, а високі та достатні значення відповідають 28 % та 12 %. Скоріш за все, очікування студентів від освітнього процесу у ЗВО або самоосвіти з професійних питань, зокрема і розвитку правової компетентності, мають перевагу. Проте цей момент, на нашу думку, потребує подальшого вивчення, зокрема, у період професійного становлення фахівців на безпосередньому робочому місці. Хоча, з іншого боку, така форма організації правової просвіти у ЗВО як бінарні заняття із юристами зарекомендувала себе як цікава та результативна (Кікчук, 2010; Прилипко, 2021).

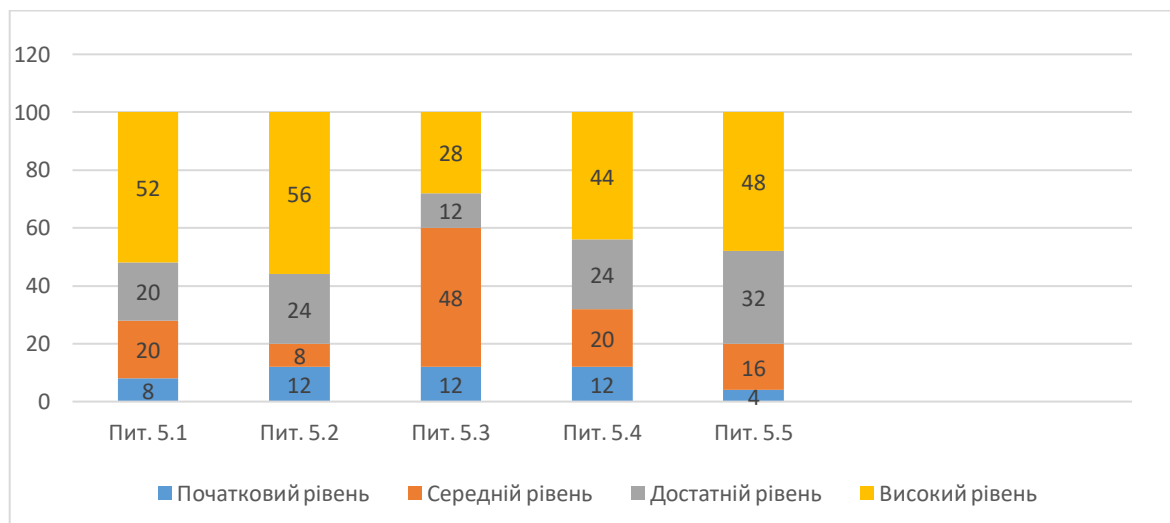


Рис. 6. Відсотковий розподіл відповідей на питання 5 (1-5) «Наскільки нагальною та актуальною для Вас є потреба у..». (n=25, у %).

(Джерело: дані авторів)

Питання 6 продовжує вивчати особистісні контексти включення студентів у професійно-правозахисні відносини (рис. 7). Значимість проблем, які прагнуть вирішити респонденти, ранжовані нами таким чином: 76 % респондентів прагнуть вирішити «проблеми дитячої злочинності» (питання 6.2); по 68 % респондентів – «проблему реформування соціального законодавства» (питання 6.5). «проблему низької правової культури населення» (питання 6.1) та «правового нігілізму» (питання 6.4). Деяко виразніший розподіл позитивних/негативних відповідей

спостерігаємо з актуалізованості проблеми «недієвості законів та правоохоронних інституцій» (питання 6.3): лише по 12 % виборів, що відповідають середньому та початковому рівням правової вмотивованості студентів, і 48 % та 28 % виборів відповідають високому та достатньому рівням (сукупно 76 % виборів). Тут, скоріше, йдеться про громадянську позицію здобувачів освіти, їхню політико-правову оцінку дієвості законодавчо-правового поля нашої держави та налаштованості на активну участь у вирішенні різних ситуацій у колі цієї проблематики.

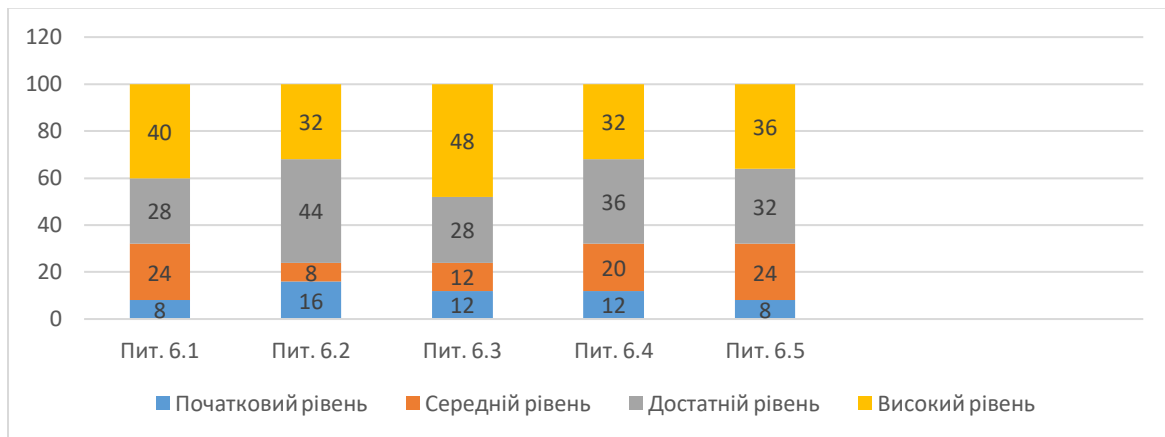


Рис. 7. Відсотковий розподіл відповідей на питання 6 (1-5) «Наскільки актуальними для Вас є ...» (n=25, у %).  
 (Джерело: дані авторів)

Узагальнення результатів вимірювання правової мотивації у майбутніх соціальних працівників виявило, що найвищому показнику (5 за запропонованою шкалою) відповідає 43,8 % відповідей студентів. Показник (4 за запропонованою шкалою), що відповідає достатньому рівню вмотивованості, демонструють 25,5 % опитаних, середньому рівню правової вмотивованості відповідають 17,8 % відповідей, початковому – 12,9 %.

Самооцінка правової компетентності та шляхів її розвитку репрезентована у результатах опитування за модифікованою методикою С. Грицяя. Результати ілюстровані на рис. 8. Щодо самооцінки рівня правової компетентності майбутніх соціальних працівників, то тут спостерігаємо, як нам здається, досить високу самокритичність, адже впевнено заявити про сформованість правової компетентності змогли лише 4 % опитаних, позитивну оцінку власної правової компетентності дали 32 %. Переважна більшість опитаних (52 %) відчуває сумніви щодо відповідності рівня сформованості правової компетентності бажаному.

Громадсько-правову активність демонструють 24 %, які із зацікавленням приділяють час цьому виду діяльності, та, окремі студенти, громадську активність вважають своїм обов'язком. Ситуативний інтерес (за певних життєвих обставин) відчувають 24 % студентів, а 36 % відчули ускладнення щодо відповіді на запитання про громадську активність. Негативна

відповідь «участі не беру, мені це нецікаво» була надана 16 % опитаних.

Ступінь оволодіння правовою термінологією високо оцінюють 4 % опитаних, які у повній мірі володіють та часто її використовують, 32 % визнають, що володіють термінологією, але використовують нечасто. Досить високий кількісний показник (56 %) у відповіді «словник небагатий, але я його поповнюю» ілюструє, як нам здається, оптимальну позицію здобувачів вищої освіти, адже, з одного боку, студенти виявляють усвідомлення певних недоопрацювань у сфері нарощення правової компетентності, з іншого – демонструють фаховий інтерес для подальшого розвитку та саморозвитку. 8 % опитаних було важко оцінити ступінь власного оволодіння правовою термінологією.

Одне із питань анкети (4-те) висвітлює самооцінку студентами компетенції вести дискусію на правові теми. 32 % респондентів стверджують, що у процесі правових дискусій та спорів завжди дають можливість висловитись опонентіві, емоції їм не заважають надавати аргументам об'єктивну оцінку. Майже така ж кількість відповідей (36 %) свідчить, що частка респондентів веде обговорення коректно, контролюючи при цьому власні емоції. 16 %-м студентів було важко оцінити компетенцію вести дискусію. 12 % відповіли, що сперечатись не люблять з причини того, що не контролюють добре власні емоції.

Проміжний підсумок, зроблений за першими чотирма запитаннями анкети, дозволяє



акцентувати увагу дослідників на відносно високому кількісному показнику середнього рівня розвитку окремих правових компетенцій (здійснення громадсько-правової діяльності та

володіння правовою термінологією (60 % та 66 % відповідно)). Впевнені позиції студенти виявляють лише у оцінці власного уміння вести полеміку на правові теми.

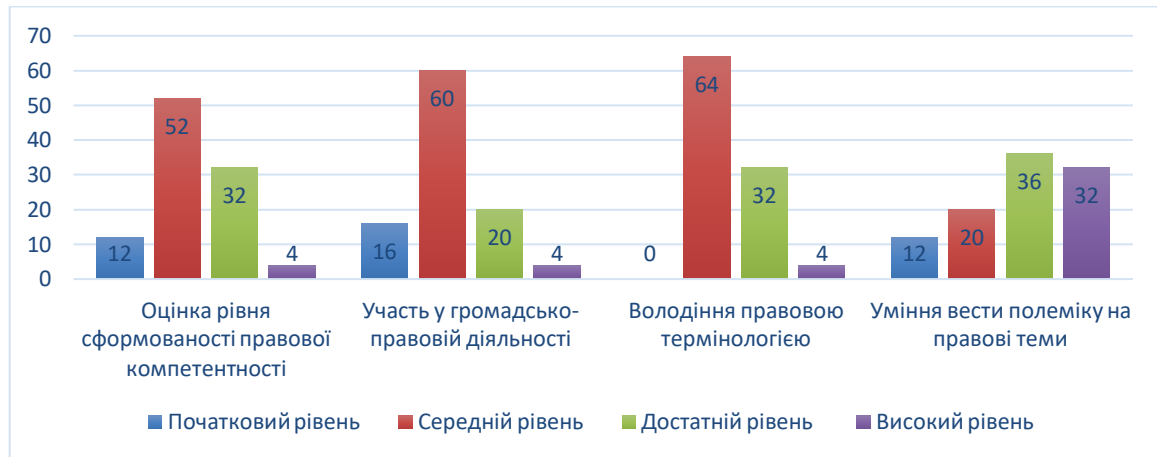


Рис. 8. Відсотковий розподіл відповідей на питання 1-5 анкети з самооцінки правової компетентності (n=25, у %).  
 (Джерело: дані авторів)

Науково-методичною цінністю для розбудови освітнього процесу у вищій школі характеризуються відповіді на наступні три запитання анкети. Зокрема, «які навчальні дисципліни найбільше сприяють (або можуть сприяти) розвитку правової компетентності майбутнього соціального працівника?». Дало відповідь на це запитання 15 осіб з опитуваних, відповідно, 10 – утрималися. Уся сукупність відповідей розподілилася таким чином: 36 % – правознавство, 14 % – політологія, 9 % – соціологія, по 4,5 % отримали відповіді «Етика», «Історія України», «Соціальна педагогіка», «Стратегія життєтворчого розвитку», «Соціальне забезпечення», «будь-які дисципліни з правової освіти соціальних працівників, які передбачають ознайомлення зі змістом нормативно-правових документів».

Варіанти відповідей на запитання «які соціально-правові знання/уміння/якості необхідно розвивати у студентів-майбутніх соціальних працівників для успішного виконання ними професійних функцій» ми умовно розподілили на дві групи. Відповіді першої групи демонструють бачення студентів щодо професійно-правового знання (наприклад, це такі варіанти, як: «обізнаність у основних

нормативних документах (Закони України)», «вміння використовувати знання у практичних професійних ситуаціях», «розвиток правовідповідальності», «поглиблення соціально-педагогічних знань», «розширення знань із психології», «правова обізнаність про свої права та права клієнта». Друга група відповідей спрямовує на розуміння студентами важливої ролі т.зв. Soft skills (м'яких навичок), які є ключовими для налагодження конструктивного комунікування, вирішення задач саморозвитку та самовдосконалення (наприклад, це такі варіанти, як: «уміння відрізнати добро і зло», «розвиток моральних якостей», «дисципліна», «саморозвиток», «наполегливість», «питливість», «уміння слухати та чути», «ввічливість, дипломатичність», «винахідливість».

Серед пропозицій, які зробили студенти для запровадження у освітній процес закладу освіти з розвитку правової компетентності здобувачів, є такі: «вебінари та оф-лайн-семінари з правової тематики», «правові дискусії», «правові задачі», «залучення юристів до освітнього процесу», «моделювання проблемних ситуацій з правової тематики», «будь-які соціокультурні заходи, що порушують

правові питання», «он-лайн заходи із тестуваннями», «відвідання студентами реальних правових вирішень, зокрема і судових розглядів».

Узагальнюючи отримані відповіді на відкриті запитання анкети, звертаємо увагу на їх полідисциплінарний контекст. Студенти вбачають правильним поглиблення правової освіти майбутніх соціальних працівників на будь-якій дисципліні професійного (наприклад, «Соціальне забезпечення», «Соціальна робота») або загального спрямування (наприклад, «Етика», «Історія України»). Схожу ситуацію спостерігаємо і у результатах наступного питання. Серед бажаних якостей, що будуть відрізняти соціального працівника із розвинутою правовою компетентністю, на думку респондентів, вагоме місце мають посідати уміння та навички Soft skills, які опосередковано будуть виступати факторами подальшого професійного та особистісного зростання.

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Представлений у статті комплекс критеріїв, показників і рівнів розвитку правової компетентності здобувачів спеціальності 231 Соціальна робота є необхідною умовою і вихідним етапом в організації процесу вимірювання цієї складової загальної професійної компетентності. Для реалізації вимірювання та рефлексування на цій підставі стану розвитку у студентів правової компетентності нами були виділені такі критерії оцінювання, як: ціннісно-мотиваційний та пізнавально-рефлексивний, кожен з яких містить важливі змістово-технологічні аспекти розвитку правової компетентності майбутнього фахівця. Для практичної реалізації засобів вимірювання нами визначені такі показники, як: правова свідомість студентів, їхня вмотивованість до

здійснення фахово-правової діяльності, здатність до рефлексування рівня своєї обізнаності у правовій царині, що також відносимо до умов реалізації ефективної правозахисної діяльності. Ступінь розвитку того чи іншого показника характеризує рівень сформованості правової компетентності (початковий, середній, достатній, високий), визначення якого є важливою складовою діагностичної стадії наукового дослідження.

За результатами проведеного вимірювання із студентами спеціальності 231 Соціальна робота спостерігаємо переважаючий вияв характеристик високого та достатнього рівнів розвитку правової компетентності здобувачів. Зокрема, про це свідчить виявлений ними стійкий інтерес і спрямованість на роботу у сфері соціально-правового захисту, інтерес до виконання складних завдань у право-професійній діяльності, готовність до своєчасного й компетентного розв'язання соціально-правових питань, здатність до свідомого прогнозування своїх дій, самоаналізу і самооцінки.

Крім цього, проведене вимірювання виявило низку питань, які потребують подальшого вивчення та деталізації їхнього впливу на розвиток у здобувачів правової компетентності:

- особистісна значимість емоційної оцінки професійної або життєвої ситуації на противагу обґрунтовано-правовій оцінці;
- детермінізм феноменів «ми-відповідальності» та «я-відповідальності»;
- полідисциплінарний дискурс розбудови освітнього процесу вищої школи, спрямованого на розвиток правової культури здобувачів;
- роль Soft skills як факторів безперервного професійного та особистісного зростання здобувачів фаху соціальної роботи.

### Література

- Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
- Кічук Я. В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / ДЗ Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2010. 375 с.

- Лісовець О. В. Критеріально-рівнева характеристика сформованості соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя* Психолого-педагогічні науки. 2018. № 2 С. 40–45. URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/918/1/8.pdf> (Дата звернення: 14.09.22)
- Лісовець О. В. Теорія і практика формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. д-ра пед. н. : спец. 13.00.05 / Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». Київ, 2019. 593 с.
- Маврін В. В. Історико-педагогічна діалектика становлення теорії і практики життєтворчості особистості у вітчизняній освіті (XVI – початок XX ст.). Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 15–27. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-2>
- Кузьміна М. О., Масюк О. П., Кузьмін В. В., Мещан І. В. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 2(5). С. 153–162. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-18>
- Сташук О. О. Реалізація принципів дуальної соціально-педагогічної освіти у вищій школі України: компаративний пошук організаційно-методичних можливостей *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 1(4). С. 126–137. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-6>
- Поліщук В. А., Янкович О. І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. Курс лекцій / ТДПУ Тернопіль, 2009. 256 с.
- Прилипка В. М. Формування правової компетентності бакалаврів інженерних спеціальностей у процесі фахової підготовки : дис.. канд. пед.наук / Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського : Кременчук, 2021. 279 с.
- Царенко Л., Вебер Т., Войтович М., Гриценко Л., Кочубей В., Гридковець Л. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

## References

- Busel, V. T. (Ed.) (2005). A big explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000 Kyiv; Irpin : Perun, VIII (ukr).
- Kichuk, Ya. V. (2010). Theoretical and methodological principles of legal competence formation in future social pedagogues in the conditions of university pedagogical education: thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences: specialty 13.00.04 / The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (ukr).
- Kuzmina, M. O., Masiuk, O. P., Kuzmin, V. V. & Mishchan, I. V. (2021). Social partnership as a tool for university training of social workers. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal* : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 2(5). 168–177 <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-18> (ukr).
- Lisovets, O. V. (2018). Criterion-level characteristics of the formation of socio-legal competence of future social workers. Scientific notes of Nizhyn Mykola Gogol State University. Psychological and

- pedagogical sciences. No. 2, 40–45 <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/918/1/8.pdf> (Access.: 14.09.22) (ukr).
- Lisovets, O. V. (2019). Theory and practice of socio-legal competence formation in future social workers in the conditions of university education: thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences: specialty 13.00.05 / State Higher Education Institution "Donbas State Pedagogical University" (ukr).
- Mavrin, V. (2019). Historical and pedagogical dialectics of the development of person life-creation's theory and practice in national education in the 16th and early 20th century. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(1). 15–27 <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-2> (ukr).
- Polishchuk, V. A. & Yankovych, O. I. (2009). History of social pedagogy and social work. Course of lectures / TSPU (ukr).
- Prylypko, V. M. (2021). Formation of legal competence in bachelors of engineering specialties in the process of their professional training: thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences / Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University : Kremenchuk (ukr).
- Stashuk, O. O. (2021). Implementation of the principles of dual social and pedagogical education in higher education of Ukraine: a comparative search for organizational and methodological opportunities. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(4). 60–77 [https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-6\\_\(ukr\)](https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-6_(ukr)).
- Tsarenko, L., Weber, T., Voitovych, M., Hrytsenok, L., Kochubei, V. & Hrydkovets, L. (2018). Basics of rehabilitation psychology: overcoming the consequences of the crisis. Textbook. Volume 2. (ukr).

#### **MEASURING LEGAL COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE SPECIALTY 231 SOCIAL WORK**

**Olha Stashuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Social Work, Khortytsia National Academy, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail : [olgastaschuk@gmail.com](mailto:olgastaschuk@gmail.com)**

**Nataliia Rukolianska, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Sciences and the Humanities, Khortytsia National Academy, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail : [n.rukolianska@gmail.com](mailto:n.rukolianska@gmail.com)**

**Yuliia Korotkova, lawyer, Khortytsia National Academy, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail : [abit2021\\_241@gmail.com](mailto:abit2021_241@gmail.com)**

*The set of criteria, indicators, and levels of development of legal competence in students of the "Social Work" specialty, which is presented in the article, is a necessary condition and starting stage when organizing the process of measuring this component of general professional competence. To implement measurement and reflection on this basis of the development state of students' legal competence, the following assessment criteria were selected: value-motivational and cognitive-reflective. Each of them contains important content and technological aspects of legal competence development in future specialists. For the practical implementation of measurement tools, we defined such indicators as: students' legal awareness, their motivation to carry out professional and legal activities, their ability to reflect on the level of awareness in the legal field; these indicators are also related to the conditions for the implementation of effective human rights protection activities. The development degree of each indicator characterizes the level of legal competence formation (beginner, average, sufficient, high), the definition of which is an important component of the diagnostic stage of scientific research.*

*According to the results of the measurement conducted with students of the "Social Work" specialization, we observed a predominant manifestation of high and sufficient development levels of legal competence in students. This is evidenced by their persistent interest and focus on work in the field of social*

and legal protection, interest in performing complex tasks in legal and professional activities, readiness for timely and competent resolution of social and legal issues, ability to consciously predict their actions, perform self-analysis and self-evaluation.

In addition, the conducted measurement revealed a number of factors that need further study and detailing of their impact on the development of legal competence in higher education students:

- the personal significance of emotional assessment of a professional or real life situation as opposed to a justified and legal assessment;
- determinism of the phenomena of "we-responsibility" and "I-responsibility";
- multidisciplinary discourse on the development of the educational process of higher education, aimed at building the legal culture of students;
- the role of soft skills as factors of continuous professional and personal growth of social work graduates.

**Key words:** legal competence, social work, criterion, indicator, measurement.

**Авторський внесок кожного із співавторів:** Сташук О.О. – 60 %; Руколянська Н. В. – 30 %; Короткова Ю. Л. – 10 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 09.10.2022

Прийнята до друку / Accepted 28.10.2022

Унікальність тексту 95 % (Unicheck ID1013119402)

© Сташук Ольга Олександрівна, Руколянська Наталія Василівна, Короткова Юлія Леонідівна, 2022.

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-12>  
УДК 378.018.43:004

Ганна Миколаївна Тимченко  
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7745-0817>  
кандидат біологічних наук, доцент,  
директор Центру електронного навчання Інституту післядипломної освіти та заочного  
(дистанційного) навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,  
м. Харків, Україна  
[annatymchenko@karazin.ua](mailto:annatymchenko@karazin.ua)

Анастасія Миколаївна Літвінова  
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2513-0632>  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри валеології,  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
м. Харків, Україна  
[anastasia.tymchenko@karazin.ua](mailto:anastasia.tymchenko@karazin.ua)

## ЗМІНА ПАРАДИГМИ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ КЛАСИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ АКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ LMS MOODLE ТА GOOGLE CLASSROOM

У науковій статті узагальнено досвід змішаного навчання студентів в умовах карантину, спричиненого пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, який принципово змінив парадигму змішаного навчання завдяки використанню засобів LMS Moodle та Google Classroom. Розглянуто технічні та методичні аспекти реалізації змішаного навчання в системі класичної освіти. Розроблено дидактичне і методичне